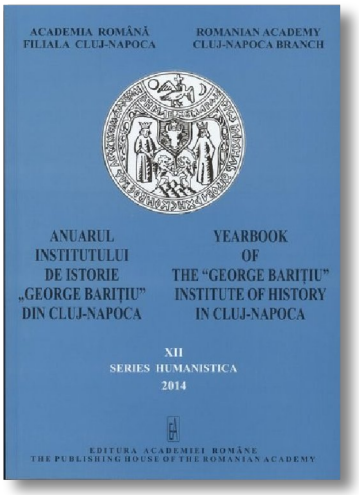

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Migrația românească postdecembristă: focus grup cu specialiști

Viorel Sîrca

How to cite this article:
Sîrca, Viorel (2014) *Migrația românească postdecembristă: focus grup cu specialiști*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 12, pp. 65–95. DOI: 10.5281/zenodo.22966374

© 2014: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

MIGRAȚIA ROMÂNEASCĂ POSTDECEMBRISTĂ: FOCUS GRUP CU SPECIALIŞTI

Viorel Sîrca

Ministerul Afacerilor Interne, Bucureşti

Abstract. *The complex exhaustive analysis of the Romanian emigrational phenomenon from the last years has been approached through a focus group conducted with experts of the migration phenomenon. By using the theories of migration, some of which are shortly described (new theory of migration, social capital), and by synthesizing the results of the empirical studies conducted in Romania, I extract some specific conclusions based on which I constructed several interpretation on the emigrational phenomenon from our country. It was also signalled the ambivalent situation linked to the balance of positive and negative effects of migration on the level of development (see Portes, 2009). The possible solutions (macro-, mezo-, micro-level) in order to diminish the negative effects of the migration were outlined. Based on the results of the focus group we conclude that: the long term negative consequences should be dealt with sustained policies with an accent on the mezo-social (i.e. communitarian) level where populations can have specific needs as a function of the contexts in which they live; the adaptation of several good practices existing in other states with similar socio-economic characteristic and emigrational evolution could serve also as a starting point for more efficient policies of migration.*

Key words: *external migration, brain drain, emigration and social development, new theory of migration, social capital and migration network.*

Studiul de față face o analiză exhaustivă a fenomenului migratoriu românesc din ultimii ani, prin extragerea celor mai importante idei şi concluzii ale unui focus-grup cu experți, realizat în luna decembrie 2012 (când deja rezultatele ultimului recensământ erau date publicității). Identificarea, în urma discuției de grup focalizate, a evoluției, cauzelor şi efectelor plecării în străinătate a românilor ca mişcare de masă, conturând în țară o adevărată „cultură a migrației", este însoțită de trimiteri la studii privind tendințele migraționiste recente, precum şi la interpretări teoretice consacrate în literatura de specialitate străină şi autohtonă. Fenomenele sociale, economice, psihologice etc., asociate migrației românilor peste hotare, au un caracter acut în ultimele două decenii, cu impact social major, atât la nivel național, cât şi pe scena internațională. Aşadar, ultima parte a studiului este consacrată avansării unor posibile soluții de atenuare a consecințelor negative ale migrației asupra societății româneşti pe termen scurt, mediu şi lung. *Demersul calitativ* a constat în desfăşurarea unui focus grup cu experți din diferite domenii interesate de fenomene sociale cu impact social major, cum este cel al migrației.

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. XII, 2014, p. 65–95

1. **CADRUL TEORETICO-METODOLOGIC**

1.1. NIVELE ALE ABORDĂRILOR MIGRAȚIEI

Nivelele de abordare a migrației internaționale (macrosocial, mezosocial şi microsocial) reprezintă principala grilă de clasificare a teoriilor din domeniu. O ordonare sintetică a teoriilor migrației în funcție de nivelul abordării poate fi ilustrată astfel (*tabelul 1*):

Tabelul 1

Clasificarea teoriilor migraționiste în funcție de nivelul abordării[1]

Nivelul macro	*Teoria factorilor push şi pull* *Teoria clasică a migrației* *Teoria neoclasică a migrației* *Teoria dualismului pieței* *Teoria sistemelor mondiale* *Teoria instituțională* *Teoria cauzalității cumulative* *Teoria sistemelor de migrație* *Teoria modelelor gravitaționale* *Teoria tranziției mobilității*
Nivelul mezo	*Teoria neoclasică* *Teoria noua economie a migrației* *Teoria rețelelor sociale* *Teoria sistemelor de migrație* *Teoria factorilor push şi pull*
Nivelul micro	*Teoria rețelelor sociale* *Teoria capitalului uman* *Teoria migrației transnaționale*

Unele dintre aceste teorii vor fi explicitate pe parcursul expunerii, urmărindu-se aplicațiile lor la nivel macro, mezo şi microsocial în cazul emigrației recente din România. Respectivele abordări teoretice au o oarecare utilitate la toate cele trei nivele de analiză, însă accentul şi forța explicativă oferită de ele este diferită, în funcție şi de tipul teoriei: unele analizează migrația prin prisma unor teorii care explică apariția fenomenului (teoria economiei neoclasice, teoria dual㠹 a pieței muncii, noua economie a migrației, teoria sistemelor mondiale), iar altele prin prisma celor ce urmăresc desfăşurarea acestuia (teoria rețelelor şi capitalului social, teoria instituțională).

[1] Prelucrare după J. Bijak (*Forecasting International Migration: Selected Theories, Models, and Methods*. CEFMR Working Paper, 2006. www.cefmr.pan.pl/docs/cfmr_wp_2006 pdf, accesat la 13 noiembrie 2011) şi C. J. Brettell, & J. Hollifield (*Migration Theory. Talking across disciplines*, Routledge: Taylor&Francis, 2004).

A. Portes şi J. de Wind afirmă că „e utopic să ne aşteptăm la apariția unei teorii grandioase care să explice orice aspect din migrație, în orice zonă a lumii”[2]. În schimb, este posibilă centrarea pe elaborarea unor teorii de rang mediu, care pot explica rezultate empirice specifice, în strânsă legătură cu cercetarea contemporană.

Cumulând principalele concluzii care se detaşează din analiza perspectivelor teoretice multiple, D. Massey[3] afirmă necesitatea unei teorii integrative în abordarea migrației în societățile actuale. Conform acestuia, orice perspectivă validă ar trebui să dețină ca principale elemente următoarele: analiza factorilor structurali care determină emigrația din statele mai puțin dezvoltate; analiza factorilor structurali care atrag emigranții în statele dezvoltate; analiza motivațiilor, scopurilor şi aspirațiilor indivizilor care răspund acestor factori structurali, devenind migranți internaționali; analiza structurilor sociale şi economice care se dezvoltă pentru a conecta zonele de emigrație cu cele de imigrație.

Arătând că o teorie generală, capabilă să explice orice formă de migrație, nu este posibilă, deci nu ajunge să fie un scop în sine, D. Massey recomandă formularea unor „teorii specifice, capabile să surprindă varietatea fenomenului în contexte economice diferite, şi de a nu căuta teorii universale care, prin gradul lor mare de generalitate, pot ignora unele aspecte importante”[4].

Sintetizând principalele critici care se aduc teoriilor migrației internaționale, se conturează următoarele idei[5]: a) teoriile migrației internaționale nu se disting evident de cele care explică migrația internă; b) ele explică migrația după momentul în care fenomenul s-a petrecut şi, astfel, nu contribuie la dezvoltarea de previziuni privind evoluția mişcărilor populației; c) nu explică fenomenul migrației forțate; d) teoriile unificatoare nu pot fi încă operaționalizate în modele de analiză statistică, sociologică; e) teoriile analizează doar parțial complexitatea fenomenului, din cauza absenței datelor statistice valide la nivel internațional.

Limitele teoriilor sunt un argument în plus pentru utilizarea lor complementară, deoarece fiecare teorie corespunde unor etape istorice ale migrației internaționale. A opta doar pentru explicații individuale ale deciziei de emigrare, fără a ține cont de rolul familiei, al rețelelor de emigrare sau de şansele estimate de integrare şi aculturație, în cazul migrației definitive ori a politicilor internaționale şi specifice ale țărilor, în reglarea fluxurilor de ieşiri şi intrări de populație, ar determina o îngustare explicativă, limitând cunoaşterea reală a fenomenului.

De altfel, D. Massey a încercat o abordare teoretică integrativă, prin care combină factorii de natură economică, politică, socială şi psihologică cu conceptul de „tranziția migrației” şi cu rolul efectelor generate de „durata şederii” în străinătate. El consideră că migrația în era postindustrială este rezultatul dezvoltării

[2] A. Portes, J. de Wind, *Rethinking Migration. New Theoretical and Empirical Perspectives*, Oxford: Bergham Books, 2007, p. 2.

[3] D. Massey, *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*, 2004, p. 2. http://ssr1.uchicago.edu/NEWPRE/Pop2/Massey.html, accesat la 16 martie 2012.

[4] *Ibidem*, p. 3.

[5] D. Massey, *op. cit.*; A. Portes, J. de Wind, *op. cit*.

socio-economice şi al proceselor de integrare. Dar această abordare este dificil de operaționalizat, pentru că ea face apel la date pe care statistica internațională nu le-a dezvoltat încă.

Oricum, specialiştii contemporani, cu precădere sociologi[6], arată că dinamica migrației internaționale, inclusiv apariția noilor forme de migrație, cum ar fi cea circulatorie pentru muncă sau a pensionarilor, feminizarea categoriilor migrante în anumite zone ale lumii, fenomenul „brain drain" şi consecințele sale complexe etc. impun o reajustare a perspectivelor teoretice, prin abordarea unor direcții noi de cercetare, la toate cele trei nivele de analiză: macro-, mezo- şi micro-social.

Problematica (evoluții, cauze, efecte) migrației externe din România, din mai multe perspective, a fost obținută prin apelul la opinii ale experților invitați să participe la un focus-grup. Datele de natură calitativă obținute şi interpretate în continuare, însumând multiple viziuni specializate într-un tot unitar, impun corelarea acestora cu rezultate ale unor studii desfăşurate pe realități româneşti.

Ca metodă consacrată în ştiințele socioumane, focus-grupul este extrem de util pentru orientarea ideilor venite de la participanți în vederea îmbogățirii şi analizei atente a unor fenomene sau situații complexe[7].

Aşadar, ideile participanților şi concluziile focus-grupului au vizat extinderea subiectului migrației recente româneşti pe o gamă cât mai largă de probleme asociate şi identificarea vulnerabilităților pe care migrația le creează la nivel micro, mezo- şi macro-social.

1.2. REALIZAREA FOCUS GRUPULUI

Experți participanți invitați:

Participant 1 (**P1**) – M, antropolog, lector univ. dr., Facultatea de Sociologie şi Asistență Socială, Universitatea Bucureşti;

Participant 2 (**P2**) – M, sociolog, conferențiar univ. dr., Facultatea de Ştiințe Politice, Administrative şi ale Comunicării, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;

Participant 3 (**P3**) – F, sociolog, asistent univ., doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie şi Asistență Socială, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;

Participant 4 (**P4**) – M, istoric, cercetător dr., Centrul de Studiere a Populației, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;

Participant 5 (**P5**) – M, ofițer specialist, Brigada de Combatere a Crimei Organizate şi Antidrog Cluj, Biroul de Combatere a Traficului de Persoane;

Participant 6 (**P6**) – F, sociolog, cercetător la Fundația World Vision Romania, doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie şi Asistență socială, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;

[6] A. Portes, J. de Wind, *op. cit*.

[7] S. Chelcea, *Metodologia cercetării în ştiințele sociale*, Bucureşti, Edit. Economică, 2008.

Participant 7 (**P7**) – F, psiholog, cercetător, Institutul de Politici de Sănătate Publică al Facultății de Ştiințe Politice, Administrative şi ale Comunicării, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, doctorand în sociologie, Universitatea „Babeş-Bolyai";

Participant 8 (**P8**) – F, sociolog, asistent univ., doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie şi Asistență socială, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca.

Organizare şi moderare:

M1: Viorel Sîrca, jurist, doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie şi Asistență Socială, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;

M2: C.T., sociolog, lector univ. dr., Facultatea de Ştiințe Sociale şi Politice, Universitatea Avram Iancu din Cluj-Napoca.

Înregistrare: audio cu minireportofon şi note de observație scrise

Durata focus-grupului: 1,45 h

Perioada şi locul desfăşurării: 14.12.2012 (începând cu ora 16,30), Centrul de Studiere a Populației, strada Avram Iancu nr. 68, etaj 3, Cluj-Napoca

Reguli de desfăşurare: prezentarea organizatorului şi a moderatorului; expunerea temei de discuție: „Evoluții, tendințe, efecte pozitive şi negative ale fenomenului migrației externe din România, din multiple perspective – demografică istorică, sociologică, psihosocială, politică (politici sociale) şi juridico-administrativă"; autoprezentarea participanților la focus-grup (afilierea instituțională, profesia/funcția); întrebările au fost adresate fiecăruia, pe rând, în ordinea prezentării (circular); participanții au avut la dispoziție câte 2–3 minute pentru a răspunde la fiecare întrebare; durata întregii discuții a fost de 1 oră şi 40 minute; la finalul întrebărilor, s-au stabilit cele mai relevante concluzii la fiecare temă abordată.

2. EXPUNEREA PRINCIPALELOR IDEI, SINTEZA ŞI ANALIZA DATELOR OBȚINUTE

Subiectele principale abordate în discuția focalizată de grup sunt prezentate mai jos (*tabelul 2*), prin transcrierile mai relevante ale opiniilor şi sintezele intervențiilor acestora. Cei opt participanți au intervenit, circular, la aproape toate temele de discuție. Concluziile la fiecare temă abordată au fost conturate prin unanimitate, cu menționarea rezervelor sau completărilor unora dintre participanți. Fiecare intervenție este însoțită de menționarea între paranteze a codului fiecărui membru al focus-grupului (P1 – P8).

2.1. TRAIECTORIA ŞI SPECIFICUL FENOMENULUI MIGRAŢIONIST EXTERN DIN ROMÂNIA – DIN PUNCT DE VEDERE DEMOGRAFIC, ISTORIC, SOCIOLOGIC, POLITIC / POLITICI MIGRAŢIONISTE INTERNE ŞI INTERNAŢIONALE, INSTITUŢIONAL, PSIHOLOGIC ETC.

P1: *Evolutiv, distingem cicluri de migraţie importante în 1990, 1994, 2000 şi aşa mai departe. Acum, mie mi se par importante reţelele prin care se migrează. Un exemplu aici sunt reţelele confesionale din anii '90, neoprotestante. Pe urmă cele etnice sau aparent etnice, migraţiile maghiare de după '90. Dar eu cred că după 2000, a început să plece masiv populaţia rurală. Acum, dacă mergi în Moldova, jumătate din sate sunt goale. Migraţia recentă e o chestiune financiară. Important mi se pare acest moment de ruptură, când apare migraţia masivă care nu mai ia în calcul migraţia confesională sau etnică, ci cea economică, de după 2000, în mare măsură una rurală. Dintre ei, o parte importantă sunt cei care vor să rămână acolo şi care n-au migrat temporar, cum e cazul cu Italia, Spania. Chiar dacă nu au intenţionat să rămână atunci când au plecat, au rămas.*

În prezent, ar mai fi interesant de văzut nu numai ce se întâmplă cu remitenţele, ci şi cu ciclurile familiilor emigrate. Era vorba că va apărea antreprenoriatul, şi se pare că nu s-a întâmplat (...) Acum în Moldova (...) când se întorc migranţii se umplu străzile cu maşini. Un fel de competiţie. Deci banii nu au mers spre antreprenoriat, ci pe un soi de consum de prestigiu. Banii vin de acolo, dar se investesc nu în mici firme de antreprenoriat, ci în consum ostentativ. (...) E o disfuncţionalitate ciudată cumva, dar nu aduce dezvoltare. Nu e clar. Migranţii nu aduc bani pentru dezvoltare, ca să-i reproducă, ci bani pentru ei şi familiile lor. Ei sunt prost plătiţi acolo, în slujbe slab calificate, dar e mai bine decât aici, decât nimic. Se reproduce o subcultură de subzistenţă, deci e o reproducere mai degrabă a subdezvoltării decât a dezvoltării pe care o aduce migaţia (...)

Deci la consecinţe pozitive, aş menţiona remitenţele care au susţinut dezvoltarea statului român ca să spun aşa. La consecinţe negative avem: investiţii nerecuperate în producerea forţei de muncă, pierderi demografice, recuperarea taxelor, impozitelor, deşi indirect remintenţele rezolvă oarecum problema taxelor.

P2: *Avem valul I, care s-a născut de fapt înainte de 1989, când au plecat primii cu mirajul spre Occident. În '90 ei au valorificat povestea, au visat să plece o viaţă întreagă şi au plecat, unii au fost prinşi, erau reţele ilegale care te duceau în Serbia, Austria. După 1990, tot prin reţea de trecere a frontierei, în 91, 92 ş.a.m.d. Dar românul mediu, median obişnuit, nu pleacă ilegal în 91. El rămâne aici să-şi ducă viaţa. Cei care pleacă atunci sunt foarte puţini, cei cu proiecte de emigrare de dinainte făcute.*

Valurile următoare merg pe cicluri electorale, dar ţin şi de economic. Povestea migraţiei nu e o poveste economică, totuşi, după părerea mea, ci una politică, de politici mai bine spus, de context, de viziune. Valurile 92, 96, s-ar putea ca unii să plece atunci de vreo culoare politică, dezamăgiţi, revoltaţi, eu ştiu

(...) Până la primele deschideri pe piața muncii din anii 2000 (...) ce se întâmplă între 2000 şi 2004, apoi după 2004 şi apoi cu integrarea, fără a intra în detalii, sunt cicluri şi valuri de migrație, iar acestea țin în principal de politică, cum spuneam.

Deci sunt momente, cum ar fi 89, care propulsează migrația, pe cicluri, iar apoi momentul de după integrare, când e vorba de prosperitate sau sărăcie. Economic, în grade şi momente diferite, oamenii vin şi pleacă. Sociologic vorbind, contează volumele plecărilor, desigur.

P3: *Eu vorbesc din perspectiva instituției Paşapoarte. Primul factor în migrație e cel economic, pentru că după 2007 e altfel, în condițiile de călătorie doar cu cartea de identitate, dar înainte de asta, cei care îşi făceau paşaport la noi invocau motive economice pentru plecare. Spuneau de alte condiții de viață, de un loc de muncă mai bine plătit. Acum, că pleacă doar cu cărțile de identitate, e mai greu de spus câți şi de ce pleacă. Sunt categorii de persoane care pleacă să-şi stabilească domiciliul acolo din punct de vedere legal, dar nu avem o evidență clară a lor. Solicitările de paşapoarte la noi, în volum mare, au fost până în 2007. Dar după 2007, când nu mai este obligatoriu, doar cei care desfăşoară activități legale, tranzacții etc. au nevoie de paşaport şi în UE. Doar în baza cărții de identitate nu se mai angajează, în Franța de exemplu nu poți merge la bancă pentru tranzacții fără paşaport, cauza fiind fraudele bancare.*

P4: *Fenomenul migrațional de acum poate fi comparat cu cel de la începutul secolului 20. Iarăşi e acum un val similar, atunci motivația clară era cea economică, deşi îi dau dreptate colegului, exista şi o componentă politică atunci, la începutul secolului 20. Pentru că statistic, sunt documente, componența etniilor germană şi română care migrează apare mai mare decât cea maghiară. Deci şi politicul a jucat un rol. Dar 85% din emigranți sunt țărani, pentru că nu mai aveau din ce trăi (...) pentru al cincilea copil nu mai aveau resurse (...)*

P5: *Eu aş trata migrația din punct de vedere legal şi ilegal. Era perioada 1992-2001, când foarte mulți plecau mai mult ilegal, iar apoi pentru perioada 2001-2007, pleacă iarăşi ilegal mulți, cu contracte de muncă fictive. Dar după aceea, motivele plecărilor sunt economice, doar e legal să pleci. Estimările din Maramureş arătau în 2008, 2009, că 10.000 de cetățeni din Maramureş erau plecați la muncă. Borşa era aproape goală în perioadele de lucru afară – Italia, Milano. Mina Borşa s-a închis, lucrau acolo 400-500 de mineri din zonă, iar acum mai lucrează vreo 90. Emigrarea în masă apare deci în anumite zone geografice, şi anume zone unde populația pleacă la muncă pe perioade scurte, şi în masă. Cum era înainte în Bărăgan, munceau acolo vara şi reveneau toamna. În 2001, 2007 plecau membri ai unei întregi familii care investeau în migrație. Vindeau ce aveau ca să plece, să facă bani dincolo. Apoi a apărut opulența, ostentația, poate şi*

datorită privațiunilor de dinainte. (...) cei care fac o afacere acolo, pot şi aici. Dar pentru asta trebuie să aibă bani mulți, nu toți îi au.

P6: *Sunt contexte de factori diferiți în fiecare perioadă, contexte de migrație diferite. Implicit, efectele migrației sunt diferite. Uneori acestea sunt contradictorii. O problemă e migrația experților sau a celor care pot dezvolta o afacere în exterior, ei sunt pierderi.*

P7: *Fenomenul în timp are o constelație de factori. Interesant e că mai nou se vorbeşte despre identități multiculturale, biculturale etc. Noi nu mai suntem doar români, avem o identitate globală. Iar tinerii mai ales pot să aibă o confuzie „Cine sunt eu?" De multe ori această identitate globală se dezvoltă în detrimentul celei locale, şi atunci sigur că unii emigrează datorită acestui sentiment de apartenență: eu am un set de valori pe care nu îl regăsesc în societatea mea, şi atunci pornesc în căutarea unui sens (...)*

Sigur că factorul economic nu poate fi neglijat, şi atunci se adaugă la acest sentiment de apartenență. Acesta e un profil al emigrantului educat, care poate să plece definitiv.

Intervenție **P2:** *E sensibil subiectul. E vorba de un set de valori pe care nu-l găsesc aici şi îl găsesc acolo. Cei care migrează se adaptează la a doua, a treia generație, de exemplu kurzii, turcii din Germania.*

P8: *Eu aş vorbi despre migrația educațională, pentru că se corelează cu migrația economică într-o oarecare măsură. În toate valurile, noi am pierdut persoane educate. Migrația creierelor, cea în scop de angajare a tinerilor în sistemul occidental. Dar unii migranți întorşi acasă aduc schimbarea. Ar trebui să se întoarcă măcar unii, ca să nu pierdem orice şansă de dezvoltare (...) Că pleci să aduci bunăstare acasă, dar te întorci oricum, nu e o problemă mare pentru societate, viitorul ei...*

Intervenție **P4:** *La fel, se practica la începutul secolului 20 emigrarea din Transilvania în SUA a țăranilor, care avea ca rol pentru mulți completarea dotei fiicelor. Erau motive economice, care veneau ca valoare adăugată. Urma cumpărarea de proprietăți, terenuri, păduri în țară. Era funcțional şi pentru societate, dezvoltarea gospodăriei.*

Intervenție **P2:** *Interesante cadrele sociale, început de secol 20, emigrarea transilvănenilor în America (...) Da, concepția lor era antreprenorială. Vii cu bani şi faci agricultură. Concepția lor era modernă, producea ceva. Concepția după 1990 nu mai e modernă, e o capitalizare de bunuri ca faraonii.*

Intervenție **P1**: *Perioada comunistă a distrus acest spirit antreprenorial. Aşteptau salariul, pensia şi atât. Înainte, până în anii '50, el exista. Merg în America, fac ceva. Erau absolut performanți. De ce pleacă ei în America şi se întorc după 10 ani, iar acum nu revin după 20 de ani?*

Răspuns: viziune, adică erau atunci şi nu mai sunt azi oportunități de şansă, azi e o problemă de politici publice, de a susține IMM-uri, de a face, de a dezvolta.

Asta e problema: să trăieşti în țara ta e numai în sensul proprietății, altfel nu ai predictibilitate, iar lipsa de predictibilitate îi face pe unii să plece. Sigur că decizia de plecare se leagă de siguranță, de copii, de familie. Oamenii caută siguranță (...). Stresul e principala cauză a bolilor (...)

Când stai într-o lume stresată şi impredictibilă, ce faci? Fugi.

Tabelul 2

Evoluția şi specificul migrației româneşti
de după decembrie 1989 din multiple perspective

Part.	**Sinteza intervenției**	**Transcrieri relevante**
1	Punctează caracteristicile specifice ale unor perioade istorice, după 1990, cu accent pe ruptura spre migrația financiară/ economică de după 2000, şi traiectoria incertă a migranților: vor rămâne acolo sau vor reveni?	*Sunt rețele de emigrație şi cauzalități diferite în funcție de momente: 1990, 2001, 2007, iar acum ne aflăm la începutul unui nou ciclu sau al unui nou val. Reîntoarceri, plecări, nu ştiu. Din câte văd eu, reîntoarceri nu sunt foarte clare. Încă e mai bine să stai acolo decât aici.* *Ei sunt prost plătiți acolo, în slujbe slab calificate, dar e mai bine decât aici, decât nimic. Se reproduce o subcultură de subzistență, deci e o reproducere mai degrabă a subdezvoltării decât a dezvoltării, pe care o aduce migrația*
2	Susține că valurile electorale şi lipsa de viziune şi coerență a instituțiilor de la noi au un rol modulator în valurile de emigrație de după 1990, păstrând totuşi motivul şi fundalul economic.	*Povestea migrației e o poveste simplu economică, totuşi, după părerea mea, ci una politică, de politici mai bine spus, de context, de viziune: când nu merg politica, politicile publice, adică economia, sectoriatul, deci în momentul când nu mai ai viziunea că se întâmplă ceva pozitiv în țara ta, ce zici: să plec!* *E o problemă de politici publice, de a susține IMM-uri, de a face, de a dezvolta. Asta e problema: să trăieşti în țara ta e numai în sensul proprietății, altfel nu ai predictibilitate, iar lipsa de predictibilitate îi face pe unii să plece*

(continuare pe pag. următoare)

3	Arată că din punctul de vedere al înregistrărilor, migrația de după 2007 apare ca o disfuncționalitate serioasă pentru instituții și stat. Evidențele anterioare, datorită pașapoartelor pentru cei care plecau, precum și experiența profesională o fac să indice ca principal factorul economic	*Perioada recentă de după 2007 nu e limpede din punct de vedere al înregistrărilor, numărul de paşapoarte noi, iar noi ca instituție pierdem evidența şi nu putem şti care e volumul, fluxul, creşte sau scade*
4	Trasând paralela istorică cu migrația masivă spre America a țăranului român înainte de Primul Război Mondial, afirmă și el că politica e un factor declanşator al plecărilor pentru anumite categorii, aceasta împreună cu economicul stau la baza emigrării	*Un context politic mai puțin favorabil a stimulat emigrația pe motive economice. Eu văd că aşa e şi acum*
5	Abordează problema migrației ilegale vs legale. Descrie fluxurile și caracteristicile migrației din această perspectivă, indicând problemele economice din diferite zone, care împing spre migrație în măsuri diferite. Accent pe locurile de muncă pierdute în unele cazuri, inaccesibile pentru alții. Exemplifică prin cazul satelor din Maramureş și cazul etniei rome	*Emigrarea în masă apare deci în anumite zone geografice, şi anume zone unde populația pleacă la muncă pe perioade scurte, şi în masă. Sau la cei care nu au ce face aici, oricum nu au calificări, cum sunt cei de etnie romă*
6	Reține ca importantă problema contextuală în analiza etapelor și perioadelor de migrație de la noi.	*Apar variabile şi după '90, şi în 2000, 2004, şi în 2007. Variabile noi la care trebuie să răspundem ca societate*
7	Pune accent pe categoria celor care caută împlinirea sinelui, identitatea globală, tineri și educați, care sunt predispuşi să emigreze definitiv. Consideră că în societatea românească acționează factori de respingere pe această linie, mai ales pentru cei tineri și educați, aflați în căutarea identității	*Citez o cercetătoare româncă care lucrează în Spania: „Țara ta e țara în care te simți bine. Eu mă simt bine în Spania, deci asta e țara mea"*
8	Menționează pierderile sociale pe termen lung, în termeni de „brain drain", considerând că aceasta este de fapt problema, migrația economică, la muncă, rezolvând parțial problemele de criză financiară a familiilor	*Migrația educațională este o problemă. În Occident ei merg să studieze, dar găsesc deschidere, posibilități de angajare, se corelează într-o oarecare măsură cu migrația economică. Dar ei pot să rămână acolo şi să nu se mai întoarcă. Aici nu e deschidere, nu se pot angaja cu un salar decent. Societatea pierde persoane educate*

Concluzii la tema multiplă: S-au pus în discuție aspectele demografice ale migrației, care se leagă de problemele migrației propriu-zise (descrieri, inconveniente instituționale şi sociale), de politică şi politici, de antreprenoriat, oportunități de şansă, criza instituțiilor şi identitate locală/globală, valori, reproducerea subdezvoltării prin migrația forței de muncă slab calificate şi pierderea specialiştilor prin emigrare.

Ce indică datele oficiale şi cercetările naționale. Urmărind înregistrările statistice oficiale despre emigranții români din anii învecinați cu 2007 (când a avut loc aderarea României la UE), avem următoarea evoluție a numărului de persoane stabilite în străinătate pe perioade lungi (cu domiciliul şi serviciul):

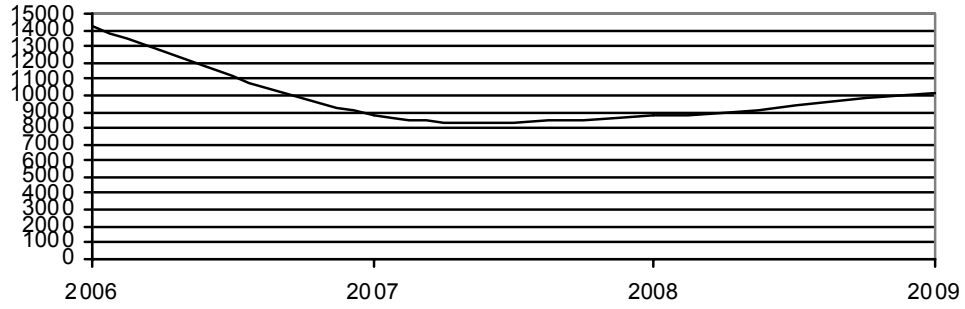

Fig. 1. Dinamica emigranților din România stabiliți cu domiciliul în străinătate în 2006–2009[8].

La nivel național, datele furnizate de Institutul Național de Statistică indică fluctuații ale emigrării, care corespund în primul rând cauzelor de ordin *macro-social*. După scăderea lentă care a avut loc începând cu anul 2006, se observă după 2008 o creştere a numărului de emigranți legali, odată cu efectele crizei economice. În 2009, este vizibilă o evoluție ascendentă lentă a plecărilor, până în anul 2011, când din nou se accentuează creşterea. Numărul persoanelor active care şi-au stabilit domiciliul în străinătate în 2009 este semnificativ mai mare decât în anul anterior, iar acest model se repetă în 2010 şi 2011, pentru a se stabiliza apoi uşor în 2012 şi 2013.

În funcție de țara de destinație, vedem faptul că, dacă în anul pre-aderării, 2006, din totalul de 14.197 de români plecați oficial, Italia (3.393 persoane), Germania (3.110 persoane) şi SUA (1.982 persoane) atrăgeau cei mai mulți cetățeni plecați cu forme legale, pe perioade lungi, *în 2007, anul aderării, apar o scădere drastică a volumului (8.830 persoane), dar şi o schimbare a rutei:*

[8] Sursa: Anuarul Statistic al României (prelucrare după datele INS, 2010) – http://www.insse.ro/cms/files%5Cpublicatii%5CRomania%20in%20cifre%202010.pdf (accesat la 28.04.2011).

Germania urcă pe primul loc (1.902 persoane), urmată de Canada (1.787 persoane) şi SUA (1.535 persoane)[9].

Apoi, anul 2007 este, per total, cel mai slab reprezentat ca volum al emigranților români de tipul „lungă durată" – cifre oficiale. O evoluție sinuoasă a volumului de populație se evidențiază din nou în următorii ani, care se accentuează odată cu criza: în anul 2008, din totalul de 8.739 de plecări, tot Germania rămâne în top (1.788 persoane), urmată de Canada (1.738) şi SUA (1.591), iar în anul 2009 (cu 10.211 plecări), Canada urcă pe primul loc al mutărilor pe perioade lungi în străinătate (2.045 persoane), urmată de Germania (1.938 persoane) şi SUA (1.793 persoane).

Urmărind aceste evoluții, se observă că, în contextul „brain drain"-ului (pe care l-au discutat şi participanții la focus-grup, fenomen susținut şi de studiile în domeniu), emigranții oficiali care pleacă din țară pe perioade lungi de timp, cu contracte de muncă şi deseori cu întreaga familie, optează pentru state vestice cu nivel de trai ridicat, spre deosebire de rutele celor plecați în străinătate pentru muncă, ca lucrători temporari, de obicei mediu sau slab pregătiți profesional, şi care practică migrația circulatorie. Pentru aceştia, state ca Italia, Spania, Israel, Irlanda sau Marea Britanie erau / sunt piețe de muncă pe termen scurt, care nu implică schimbări de domiciliu şi adaptări profunde la nivel de societate. Desigur, este vorba de tendințe statistice, şi nu de cazuri particulare.

Ca o sinteză a celor de mai sus, constatăm că există o categorie de state (dezvoltate, stabile, meritocratice) care sunt doritoare de persoane bine pregătite, înalt calificate, care vor locui astfel, perioade lungi, departe de țara lor. O altă categorie de state sunt statele vestice, care au nevoie mai degrabă de forță de muncă mediu sau slab calificată în anumite domenii (agricultură, construcții, îngrijire etc.), dar pe perioade scurte de timp. Românii care migrează circulator fac parte din acest tip şi sunt cei mai numeroşi. Studiile[10] estimează o cifră de până la 55% din imigranții români aflați în țările europene receptoare ca lucrând (sau stând) ilegal în aceste state. Deci marea lor masă nu figurează în statistici, deoarece nu îşi schimbă domiciliul legal din România şi nici nu au contracte de muncă în țările gazdă. Italia, Spania, Marea Britanie, Germania sunt țări care atrag forța de muncă temporară din România, pe perioade mai mici, cu intermitențe, căci migrația externă pentru muncă are de regulă un caracter temporar.

În anii de dinainte de integrarea în UE, studiile arătau că migranții temporari făceau parte din trei mari categorii de forță de muncă: forța de muncă de înaltă

[9] Sursa: http://www.insse.ro/cms/files%5Cpublicatii%5CRomania%20in%20cifre%202010.pdf, (accesat la 28.04.2011).

[10] I. Alexe, I. Horváth, R. Noica, M. Radu, *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. Final country report. Romania*, 2012 – http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=40&langId=fr&mode=advancedSubmit&policyArea=0&subCategory=0&year=0&country=0&type=0&advSearchKey=EmigrationMigrationCentralEasternEurope&orderBy=docOrder (accesat la 3.06.2012).

calificare, din categoria de vârstă 25-40 ani; forța de muncă cu un nivel mediu de calificare, cu specializări în domeniile: construcții (Germania), sănătate (Italia, SUA, Canada, Elveția), hotelier, alimentație publică (piața occidentală); forța de muncă necalificată sau semi-calificată în activități din agricultură, salubritate, construcții (Spania, Portugalia, Grecia)[11].

Modalitățile de plecare, subiect atins şi de participanții la focus-grup, dar descris şi de numeroase studii autohtone în cazul migranților pentru muncă, din rural mai ales, corespund premiselor *noii economii a migrației*, propusă şi dezvoltată de O. Stark[12]. Deoarece nivelul de analiză presupus de această teorie este migrația la *nivel micro* (unitatea de analiză fiind gospodăria), perspectiva indică migrația ca fiind cea care creează oportunități în trecerea de la producția agricolă de subzistență, la cea aducătoare de venituri şi generatoare de consum. Ca „intermediari financiari" pentru gospodăriile de acasă, migranții creează canale pentru trecerea la tehnologii moderne de producție agricolă sau a unor noi activități antreprenoriale diferite de cele tradiționale. Un prim efect al acestui fenomen este o „plasă de siguranță"[13] pe care cel plecat o oferă familiei sale (gospodăriei), în fața riscurilor insecurității datorate unei singure surse de venit. În mediul rural românesc, acest model explicativ apare valid, regăsindu-se în literatura de specialitate, bazată pe cercetări empirice[14]. De asemenea, migrația nu aduce independență individuală (mai ales în mediul rural, unde legăturile de familie şi comunitare sunt extrem de puternice), ci întăreşte relația de dependență reciprocă dintre migrant şi familia sa. Pe de o parte, riscurile legate de siguranța şi cuantumul veniturilor predispun la migrație, dar, pe de altă parte, cu cât familia este mai săracă, cu atât şansa ca vreun membru al acesteia să emigreze este mai redusă. Strategiile de supraviețuire prin migrație din mediul rural românesc poartă amprenta riscului de sărăcie a gospodăriei şi a încercării disperate de a căuta soluții pentru o viață decentă. Dar mediile rurale de la noi nu sunt similare, existând diferite regiuni de dezvoltare şi zone cu grade de defavorizare diferite.

Instaurarea strategiei de rețea provoacă o *cultură a migrației*[15], care îşi cooptează majoritatea membrilor din localități mici (sate, comune, oraşe medii,

[11] *** *Romanian Migration in a Runaway World*, W. Campbell, M. Săvulescu-Voudouri, M. Bîrsan (eds.), Cluj-Napoca, EFES, 2007; V. Gheţău, *Declinul demografic şi viitorul populației României. O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*, Bucureşti, Edit. Alpha MDN, 2007.

[12] O. Stark, *Altruism and beyond. An economic analysis of transfers and exchanges within families and groups*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, apud D. Massey, *op. cit*.

[13] J. E. Taylor, *Migration Models. În Demographical Processes*, Macmillan Reference, The Gale Group, Inc., 2003, p. 45.

[14] Dana Diminescu, *Visibles mais peu nombreux. Les circulations migratoires roumaines après 1989*, Paris, Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 2003; Andra Letiția Larionescu, *Locuințele migranților în țara de origine. Un studiu de caz despre transformarea locuinței rurale sub impactul migrației internaționale din comuna Măgura, jud. Suceava*, Teză de doctorat/Thèse n°1938, Universitatea Bucureşti/Université Bordeaux-Segalen, 2012.

[15] I. Horváth, *Aspecte ale culturii migrației în România*, în: *** *Sociologia migrației. Teorii şi studii de caz românești*, R. Anghel, I. Horváth (coord.), Iaşi, Edit. Polirom, p. 156–175.

unde rețelele sunt mai solidare, mai personale şi mai active) decât din mediul urban. Încrederea, reciprocitatea şi solidaritatea funcționează din plin în atingerea scopului comun: sporirea bunăstării familiilor şi comunităților de origine. Marele grad de informalitate în maniera actului migrator susține teoria capitalului social, după cum indică şi alte studii alocate mediului social românesc[16]. Şi mai specific, în cazul migranților pentru muncă plecați din România, se aplică *teoria rețelelor de migrație*[17]. Rețelele de migranți se constituie ca un set de legături interpersonale care unesc migranții actuali de foştii migranți şi non-migranți în țara exportatoare şi cea importatoare de migrație. Rețelele au la bază rudenia, dar şi prietenia, vecinătatea, originea comună. Ele perpetuează fenomenul migrației internaționale, reducând costurile şi riscurile asociate migrației, aducând beneficii nete, preconizate, ale migrației. În acest sens, studiile arată că satele româneşti sunt bine reprezentate în migrație, urmând „logica rețelelor săteşti sau regionale"[18].

Ca formă de capital social, legăturile de rețea (denumite şi *auspicii de migrație*, *lanțuri migratorii, efectul de familie şi prieteni*, *capital de migrație*[19]) constituie o oportunitate de câştig care are efecte şi asupra bunăstării comunității de origine.

În sistemul de rețea, între țara de destinație şi țara de origine se stabilesc raporturi complexe de ordin informal, unde amplasarea într-o rețea pe bază de *capital social informal* şi pe *încredere* joacă un rol important, mai ales în comunitățile rurale[20]. Apoi, aşa cum indică şi cercetarea de față, dar şi literatura de specialitate, angajatorii din țările de destinație sunt doritori de muncitori care să se cunoască şi să se recomande unii pe alții, încurajând împărțirea şi continuitatea locurilor de muncă între rudele şi prietenii primilor angajați pe piața informală a muncii[21]. Aşadar, rețeaua devine un substitut strategic al suportului instituțional-formal.

Însă există şi *dezavantaje ale utilizării capitalului social sub formă de rețele de migrație*, aşa cum arată şi Moisa[22]: aceştia sunt mai greu de integrat

[16] Laura Nistor, Cristina Tîrhaş, P. Iluț, *Linkages between informal and formal social capital and their relations with forms of trust. A focus on Romania*, "Transylvanian Review of Administrative Sciences", nr. 34, 2011, p. 155–174.

[17] Swanie Potot, *Circulation et reseaux des migrants roumains: une contribution a l'etude des nouvelles mobilites en Europe*, 2003, http://www.mmsh.univ-aix.fr/lamespotot%20these%202003.pdf (accesat la 25 mai 2012); D. Sandu, *Emerging, Transnational Migration from Romanian Villages*, "Current Sociology", 53, 2005, nr. 4, p. 555–582.

[18] Dana Diminescu, *op. cit.*, p. 52.

[19] Vezi D. Massey, J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino, J. E. Taylor, *Worlds in motion. Understanding International Migration at the End of the Millenium*, Oxford, Clarendon Press, 1998, p. 48.

[20] Vezi şi Laura Nistor et al., *op. cit*.

[21] J. Bijak, M. Kupizsewski, A. Kicinger, *International Migration Scenarios for 27 European Countries: 2002-2052*. CEFMR Working Paper, 2004 – www.cefmr.pan.pl/docs/cfmr_wp_2004_04 pdf (accesat la 14 noiembrie 2011); Andra Letiția Larionescu, *op. cit*.

[22] Moisa, 2009, apud A. L. Larionescu, *op. cit*.

(încorporat[23]) în societatea gazdă, sunt mai rezistenți la schimbare, pot crea asocieri ilegale pentru a maximiza câştigurile şi aduc puține beneficii (taxe, cotizații, participări) statelor în care lucrează. Astfel, Larionescu, citând o serie de studii recente de la noi, sugerează că membrii rețelelor de familie şi ai celor comunitar-rurale au un comportament individualist, familial şi de grup foarte accentuat. Utilizarea capitalului social, a relațiilor existente la nivel de comunitate este marcantă mai ales în cazul migranților proveniți din comunitățile rurale din România: predilecția de a acționa doar în cadrul rețelelor familiale, amicale sau comunitare, ca şi slaba stăpânire a limbii „îi conduce la un contact de suprafață cu celălalt"[24]. În interiorul acestor rețele, tinerilor migranți li se transmit valorile comunității de origine, astfel putând fi explicată propensiunea acestora spre a-şi construi o casă în sat pentru ei sau pentru copii.

Adăugăm aici variabila educațională, care nu doar că este mai ridicată, în medie, în mediul urban, dar reprezintă şi o trambulină spre slujbe contractuale, oficiale, stabile, mai bine plătite. Inegalitatea rural-urban, la care se adaugă şi cea de statut educațional şi profesional, se manifestă şi în tipul muncii, veniturile migranților, forma de migrație (circulatorie – pe termen lung), stabilitatea locului de muncă din străinătate, consecințele asupra relațiilor de familie, educația copiilor etc.

La nivel de *motivație*, se pare că emigrarea devine în mare măsură un răspuns la criza socială, o „strategie de supraviețuire" şi, într-o mai mică măsură, o opțiune bazată pe dorința de cunoaştere şi aventură, dezvoltare personală, afirmare socială (prestigiu), împlinire maritală / relațională, şi cu atât mai puțin o manifestare a spiritului democratic sau o reacție la inconvenientele şi nedreptățile venite din partea statului român etc. (tendință reieşită din cercetarea întreprinsă în județul Cluj[25]). Ierarhia motivelor pentru care respondenții clujeni cred că ar putea emigra, unde predomină problemele pecuniare şi cele ale lipsei de perspectivă în România, reprezintă, până la urmă, imaginea „migrației ca măsură anticriză"[26] pe care românii în general, şi clujenii în particular, o iau în calcul pentru ei şi pentru familia lor. Datele acestui sondaj sunt în concordanță şi cu cele obținute la nivel național[27].

Experiența migratorie anterioară este, de asemenea, un factor de diferențiere: la cei cu experiență migratorie apare percepția mai acută a lipsei de perspectivă din

[23] A. Portes, J. Sensenbrenner, *Embeddedness and Immigration: Notes on the social determinants of economic action*, "The American Journal of Sociology", vol. 98, 1993, nr. 6, p. 1320-1350. http://jstor.org/discover/10.2307/2781822?uid=3738920&uid246_en.pdf (accesat la 3 octombrie 2011).

[24] A. L. Larionescu, *op. cit.*, p. 6.

[25] V. Sîrca, *Migrația externă a populației județului Cluj, după integrarea României în Uniunea Europeană*, Teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, 2013.

[26] R. G. Anghel, *Note despre consecințe ale migrației din România*, „Critic Atac", ed. online din 29 noiembrie 2011.

[27] Raport IRES, *Perceptions and attitudes of the Romanian population regarding working abroad*, http://www.ires.com.ro/research-report-23.01.2013-working-abroad.pdf (accesat la 13 martie 2013).

țară, ei manifestând un grad mai mare de dezamăgire şi respingere față de societatea noastră (statul român) şi prețuind mai mult avantajele financiare, în comparație cu cei care nu au experiență de migrație[28]. Putem presupune că, odată intrați în „perimetrul străinătății", respondenții din lotul emigranților încep să compare societățile şi stilurile de viață, simultan cresc aspirațiile, dar şi frustrările, se învață cu strategia de viață migratorie, care înseamnă, simplificat, a face bani în țări occidentale, îmbunătățindu-şi astfel nivelul de trai, dar circular şi apetența de a pleca din nou. Experiența de migrație diferențiază gospodăriile în funcție de existența şi valoarea remitențelor, stabilindu-se o grilă a bunăstării bazată pe a avea sau nu membri plecați la muncă peste hotare. Dar aceste diferențieri au şi consecințe negative: accentuarea inegalităților de venit între gospodăriile cu experiență de migrație şi cele fără experiență de migrație (riscul polarizării în comunitățile rurale datorat migrației internaționale, după cum indică anumite studii[29]).

În concluzie, fenomenul migraționist din România s-a întreținut singur, în principal cu aportul rețelelor dezvoltate şi organizate ca plase de prindere a noilor migranți, respectiv ca elemente de legătură între țara de destinație şi România. Spre deosebire de aventurierii primilor ani postdecembrişti, după anul 1996, mai ales, migranții din România au luat decizii raționale, mizând pe sprijinul membrilor de familie, cunoscuți etc. deja plecați şi adăugând astfel prosperitate familiilor rămase acasă. După 2002, suntem martorii unei adevărate „culturi a migrației", orientată întâi spre Italia, Germania şi Israel, iar în ultimii ani spre Italia şi Spania. Migrația nu doar că se instaurează ca ceva *dezirabil* din punct de vedere social, dar dă naştere şi unui comportament social *orientat* către migrație. O serie de cercetări din spațiul românesc[30] susțin ideea că tinerii migrează pentru ca gospodăriile familiei de origine să se protejeze de riscurile economice. Cultura migrației se produce ca efect mediat de creşterea veniturilor familiilor migranților față de familiile ne-migranților, respectiv de creşterea numărului de emigranți. Se produce deprivare relativă şi creşterea aspirațiilor financiare şi de consum a familiilor fără experiență de migrație. În acest context, subscriem concluziei lui R.G. Anghel conform căreia

[28] V. Sîrca, *op. cit*.

[29] Vezi R. Black, C. Natali, J. Skinner, *Migration and inequality, Development Center on Migration, Globalization and Poverty*, University of Susex, 2006; Romana Emilia Cucuruzan, *Migrația şi mobilitatea forței de muncă din România în contextul integrării europene*, Cluj-Napoca, EFES, 2010; R. Dumitriu, A. Ungureanu, *Anul viitor, acasă. Studiu asupra migrațiilor internaționale ale populației din depresiunea Neamțului*, Iaşi, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2007; V. Sîrca, *op. cit*.

[30] P. Cingolani, *Romeni d'Italia. Migrazioni, vita quotidiana e legami transnazionali*, Bologna, Il Mulino, 2009; Swania Potot, *op. cit.*; R. Dumitriu, A. Ungureanu, *op. cit.*; D. Pop, *The developmental effectiveness of remittances. Case study on Huedin Town, Romania*, The Vienna Institute for International Economic Studies, 2006, http://www.wiiw.ac.at/balkan/3rdphase.html (accesat la 27 mai 2013).

deprivarea relativă produce motivație pentru migrație şi perpetuează migrația într-o manieră cumulativă[31].

2.2. BALANȚA CONSECINȚELOR NEGATIVE ŞI POZITIVE ALE MIGRAȚIEI PE TERMEN SCURT, MEDIU ŞI LUNG

P1: *La consecințe pozitive, aş menționa remitențele care au susținut dezvoltarea statului român ca să spun aşa. La consecințe negative economice avem: investiții nerecuperate în producerea forței de muncă, pierderi demografice, recuperarea taxelor, impozitelor, deşi indirect remitențele rezolvă oarecum problema taxelor. O altă consecință este familia, dar lucrurile nu se împart în alb şi negru (...) impactul economic e mare, e vorba de un efort, de investiții în propria bunăstare. Deci e un cenuşiu (...) şi aşa stau lucrurile şi cu efectele emigrației. Negative legat de familie nu sunt aşa grave: foarte puțini copii rămân de fapt acasă, cu părinți plecați. Îi iau cu ei, sunt dați la grădiniță, acolo învață limba italiană, se integrează (...). Dacă tot e să ne globalizăm, să ne globalizăm până la capăt! Sunt perspective diferite: părintele plecat cu copilul spune că e bine să învețe limba acolo, cetățeanul de aici spune că uită limba maternă (...). Nu aş spune că e neapărat negativ, dar şi negarea identității e o problemă. Să nu spui afară că eşti român. Există chestia asta, este multă ambiguitate.*

P2: *Toți am avut experiențe în ultimii 2-5-7 ani, cu rețele, cu tot ...eu cred că chestiile pozitive şi negative trebuie privite din perspectiva dacă stăm în comunitate în străinătate sau individual (...). La Montpellier, sunt cartiere, zone întregi româneşti (...) şi nu se schimbă cu nimic, vin aici şi etalează. Contează şi perioada şi timpul plecării. Eşti medic în Londra o lună, tot o lună în România cu familia, e în funcție de multe: preferințe, venit, educația şi stil de viață. Condițiile în care pleacă şi cele în care revin, toate astea pot fi bune sau rele (...). Aşa, sigur, e simplu să spui „familia plânge", păi, da, plânge că e cultura manelistă aici, zicem „Vai, e rău că pleci", dar nu-i aşa: e bine că pleci ! Educație, muncă, alt stil de viață. E vorba de conceptul de „adult emergent". Acum nu se pune problema că-ți faci cariera până la 25-28 de ani, acum ți-o faci până la 30 şi ceva de ani. Acum românul vine, pleacă, vreo 10-15 ani, şi nu-i nicio problemă că face asta. Să vedem şi partea bună a emigrării, că la cele negative lista-i mai lungă.*

P3: *Consecințele pozitive sunt că migrația e soluția pentru familie de a face bani. Consecințe negative, pierde țara oameni tineri, oameni educați, rămân pensionarii şi cei care nici aici nu sunt productivi.*

[31] R. G. Anghel, *Schimbare socială sau dezvoltare?*, în: **** Sociologia migrației. Teorii şi studii de caz româneşti*, R. G. Anghel şi I. Horváth (coord.), Iaşi, Edit. Polirom, 2009, p. 249–267; Idem, *Note despre consecințe ale migrației din România*, „Critic Atac", ed. online din 29 noiembrie 2011, http://www.criticatac.ro/11966/note-despre-consecinte-ale-migratiei-din-romania/ (accesat la 13 decembrie 2012).

P5: Aduce în discuție o serie de efecte negative ale migrației pe linia legalității, exemplificând. Printre ele, problema drogurilor, prostituției şi a traficului de persoane: *În 2001–2007, odată cu emigrația externă au venit în țară şi obiceiuri mai puțin bune. În Maramureş, 90% dintre traficanții de droguri erau reîntorşi din Europa cu această nouă afacere. Ei aduc obiceiul şi afacerea. Influențează în rău, foarte mult în rău.*

P6: *Consecințe pozitive ar fi beneficiile materiale. Printre cele negative, sigur problema demografică, am mai menționat plecarea specialiştilor, dar aş ridica problema copiilor rămaşi acasă (...) efectul emoțional asupra lor este serios (...) avem cazuri (...). Se pune de către noi, în colaborare, problema protecției copiilor în familie...efectele asupra copiilor sunt şi pozitive, şi negative, foarte deosebite, pe categorii de efecte. Tot legat de relația copil-familie apar: abandonul copiilor, relațiile funcționale din interiorul familiei, modele de comportament şi practici (...). Apar tristețea, rezultatele slabe la şcoală (...). Sunt şi aspectele medicale: statistici adunate de noi arată că copiii cu părinții plecați ajung mult mai des la medic.*

Intervenție **M2**: *În cazul mersului mai des la medic, poate fi oare vorba de o cultură medicală mai înaltă, resurse mai mari în familiile cu părinții plecați în străinătate?*

(Câteva intervenții pro şi contra: drama copiilor – există probleme, dar ele trebuie privite contextual / portretizarea dramatică din mass-media.)

P7: *Consecințele pozitive nu sunt doar financiare (...). Noi acționăm pe baza expectanțelor pe care le avem (...) migranții vin acasă cu alte expectanțe din străinătate (...) se ceartă cu funcționarii incompetenți (...) pentru calitatea serviciilor, reacționează altfel. În familii, ei devin reper, noi putem vedea secvențe de comportament (...) aduc plusvaloare (...) învață patternuri comportamentale pe care le plantează apoi aici. Cele negative sunt menționate de ceilalți, de acord cu ele.*

P8: *Consecința pozitivă ține de imaginea de sine (...) apartenența europeană (...) creşte sentimentul de încredere, mergem dincolo şi vedem că suntem asemănători, nu outsideri. Alt efect pozitiv este migrația educațională, pentru că ne întoarcem cu un oarecare profesionalism, punem în practică alte idei, având o mai mare expertiză de nivel internațional. Acesta e un real beneficiu. Din 2004 au plecat şi femeile, cu valul femeilor, şi de aici discuția cu copiii şi efectele asupra lor. Consecințele negative sunt tot din aria celor educați, cei care pleacă şi nu se mai întorc. E ceva pe termen lung. Pe termen scurt, remitențele şi bunăstarea celor de acasă pot fi privite ca pozitive.*

Tabelul 3

Sinteza intervențiilor: balanța consecințelor migrației

Consecințe pozitive	Consecințe negative
Remitențele *Bunăstare pentru familie* *Educație, muncă, alt stil de viață* *Plusvaloare socială şi civism* *Imaginea de sine*	*Investiții nerecuperate în producerea forței de muncă* *Pierderi demografice* *Pierderea specialiştilor şi creierelor* *Recuperarea taxelor şi impozitelor* *Capcana remitențelor - falsă dezvoltare socială* *Efecte asupra copiilor cu părinți plecați* *Economia neagră, maşini furate, droguri* *Negarea identității*

Cum era previzibil, lista de motive negative aduse în discuție este mai lungă decât cea a celor pozitive. Subiectul cel mai des analizat de către specialişti, în termeni de beneficii ale migrației, este cel al transferurilor de bani – *remitențe*. Aşa cum arată Stark[32], transmiterea de bunuri şi bani gospodăriilor din localitățile de baştină are ca explicație altruismul: al migranților, care aleg să susțină familia de acasă, al celor rămaşi acasă, care nu exercită presiuni asupra migrantului, lăsându-l să economisească pentru sine, dar şi cel al intermediarilor, care duc/aduc în siguranță bunuri şi bani, fără a percepe taxă, doar reciprocitate. Direcția acestor transferuri este, de multe ori, în dublu sens (transferuri inverse), cel puțin în primele luni de după emigrarea membrului familiei.

Aceste fluxuri sunt menite să aducă bunăstare familiei ca întreg, fiind manifestarea unui calcul pe termen lung. Din acest unghi de vedere, se poate spune că, până la urmă, remitențele au la bază un comportament rațional[33], reducând riscurile asociate dificultăților financiare de ambele părți, stabilizează legăturile dintre familii şi grupuri având membri plecați, respectiv rămaşi, şi influențează comportamentul de consum. Dar cel mai mare beneficiu al remitențelor rămâne bunăstarea gospodăriilor cu experiență de migrație.

În anul 2007, volumul remitențelor din România o plasa printre primele zece țări ale lumii care foloseau transferurile financiare ale migranților lor, cu un total de 6.800 de milioane de dolari, adică 6% din PIB[34]. Față de alte state post-comuniste, D. Sandu[35] arată că în anul 2007 România avea cele mai mari valori ale transferurilor financiare *per capita* (398 $). Utilizarea remitențelor era ordonată

[32] O. Stark, *op. cit.*

[33] P. Iluț, *Teoria alegerii raționale*, în *** *Enciclopedie de psihosociologie*, S. Chelcea, P. Iluț (coord.), Bucureşti, Edit. Economică, 2003, p. 351–353.

[34] *** *Sociologia migrației. Teorii şi studii de caz românești*, R. G. Anghel, I. Horváth, (coord.), Iaşi, Edit. Polirom, 2009.

[35] D. Sandu, *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, Iaşi, Edit. Polirom, 2010.

astfel: cumpărarea de automobile, bunuri electrocasnice şi construcţii (achiziţionarea de locuinţe noi sau transformarea/modernizarea celor existente[36]). În 2010, afectat de criză, volumul remitenţelor se reduce la 3,3% din PIB. Astfel, după maximumul cunoscut în anul 2008 (9381 milioane $), a scăzut aproape la jumătate în 2009 (4952 milioane dolari), pentru ca în 2010 să ajungă la 3883 milioane dolari. În anul 2011 se înregistrează din nou o uşoară creştere[37]. Ultimele date statistice indică tendinţa de uşoară revenire la valori mai mari ale remitenţelor în 2010–2012, dar oricum mai mici decât cele din anii „de glorie" a transferurilor băneşti din străinătate.

Pentru gospodării, folosirea remitenţelor se asociază cu *procesul de maturizare a valurilor migratoare* din comunităţi şi regiuni mai largi. Apar investiţii din ce în ce mai serioase, de la cele de termen scurt, spre cele de termen mediu, iar apoi lung: în familie/gospodărie, după asigurarea unui nivel de trai decent, urmează, în mod firesc, consumul şi apoi expunerea bunăstării şi confortului, investiţiile devenind mai vizibile în sfera proprietăţii şi confortului locativ. Acest parcurs al cheltuielilor este de altfel remarcat de majoritatea studiilor aplicate în domeniu[38].

În pofida tendinţei remarcate la noi în ultimii ani, anume că, deşi organizaţiile internaţionale, guvernele, actorii privaţi văd adesea remiterile ca un vehicul ideal prin care dezvoltarea se poate produce natural şi „de sus în jos", datele recente, după mai bine de două decenii de emigrare românească, arată că acest mod de gândire nu se verifică. Aici se confirmă tendinţele semnalate de studii din alte state exportatoare de forţă de muncă, unde, la fel ca la noi, marea majoritate a remitenţelor sunt investite în consum, doar o mică parte convertindu-se în investiţii de lungă durată[39]. Cu toate că la nivel de declaraţii şi intenţii gospodăriile de migranţi români se orientează spre antreprenoriat, *profeţia revenirii acestora cu bani acasă pentru a investi în ţara de baştină nu se adevereşte*. La acest fenomen se adaugă efectul depopulării unor zone din România (regiuni rurale din Moldovei sau din sud, spre pildă), atractivitatea acestor regiuni devenind şi mai scăzută pentru investiţii. Toate acestea nu oferă cadrul necesar unor activităţi alternative viabile care să se desfăşoare în localităţile de origine.

Un alt factor care pune sub semnul întrebării, ca plan de viitor, reîntoarcerea în ţară a migranţilor ţine de aria psihologică, şi anume *problema readaptării*: după

[36] R. G. Anghel, I. Horváth, *op. cit.*

[37] Sursă: http://econ.worldbank.org.

[38] Ramona Emilia Cucuruzan, *The Labour Migration – Development Nexus. The case of Two Rural Communities in Romania*, "Romanian Journal of Population Studies", 2008, nr. 2, p. 24–44; A. L. Larionescu, *op. cit.*; Dana Cornelia Nițulescu, Alina Oancea, I. Tănase, *...Cu bine, din Europa! Studiu despre migrația forței de muncă românești în Uniunea Europeană*, București, Asociația Națională a Birourilor de Consiliere pentru Cetățeni, 2007; D. Sandu, *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, ed. cit.; V. Sîrca, *op. cit*.

[39] Hein de Haas, *Mobility and Human Development*, "Human Development Research Paper", New York City, UNDP, 2009/01, apud R. G. Anghel, *Note despre consecințe ale migrației din România*, „Critic Atac", ed. online din 29 noiembrie 2011.

ce s-au obişnuit cu un mediu economic mult mai predictibil, migranții trebuie să se readapteze la impredictibilitatea şi lipsa de continuitate a contractelor şi plăților din economia românească, dar şi la aşteptările salariale deja diferite ale celor care au fost plecați cel puțin o dată la muncă peste hotare. În alegerea dintre salarii mici în România, respectiv salarii rezonabile în vestul Europei, migranții optează pentru a doua variantă sau vor prefera să primească bani de la rudele din străinătate fără să mai muncească[40]. Şi *pe piața muncii de acasă, re-migranții se confruntă cu probleme*. Deoarece cei mai mulți dintre migranții români nu au slujbe înalt calificate, fiind angajați în domenii destul de restrânse în Italia şi Spania (construcții, piața de muncă secundară, menaj etc.), cei care se întorc ar putea utiliza calificările obținute în domeniile în care au muncit, care însă aici nu sunt căutate sau sunt prost plătite. La acest factor de respingere, se adaugă slaba lor calificare pentru slujbe sau afaceri în alte domenii decât cele învățate în străinătate.

Prognozele migraționiste arată că, la nivel individual-gospodăresc, calculul cost-beneficiu pare să fi stabilizat spre stagnare noi potențiale valuri (semnificative) de emigrare. În acelaşi timp însă, aşa cum arătam, cei plecați nu dau deocamdată semne de întoarcere definitivă în țară, confirmând problemele indicate de literatură, legate de readaptarea pe piața muncii în general, şi de cea ocupațională în particular.

Un alt fenomen asociat emigrării discutat în cadrul focus-grupului, specific statelor mai puțin dezvoltare, este exodul creierelor – *brain drain* (pentru România, este ilustrativă, de exemplu, analiza realizată de Fundația Soros[41] în 2011). După *statutul educațional al migranților*, tendința este ca plecarea temporară în străinătate să fie o opțiune caracteristică mai ales celor cu studii medii, aceştia încercând astfel să acumuleze resurse financiare pe care țara noastră nu le poate oferi în suficientă măsură acestei categorii. Analizele au indicat o eficientă calculare a şanselor pe care fiecare categorie educațională o realizează atunci când se gândeşte la emigrare: cei care au o calificare solidă (studii, calificări post-liceale) au speranța că îşi pot practica meseria pe un salariu convenabil în străinătate, pe când cei cu studii medii şi inferioare sunt mai puțin optimişti când se gândesc la acest motiv, deşi îl iau în calcul. Cei cu studii superioare, deşi acordă un scor destul de mare viitorului mai bun prin emigrare, au rezerva că piața muncii de peste hotare pentru cei cu studii superioare este una foarte competitivă: uneori o slujbă bună şi prestigioasă în țară este mai dezirabilă, inclusiv ca „viitor", decât una sub nivelul calificării lor în străinătate.

Sintetizăm, pe baza analizelor dedicate subiectului, schimbările sociale şi psihologice la nivel comunitar pe care le aduce migrația la muncă în străinătate din zonele rurale româneşti: a) remitențele au rolul de a produce sau accentua inegalitățile dintre familiile de migranți şi cele de ne-migranți. Cercetările concentrate

[40] R. G. Anghel, *op. cit.*

[41] L. Ulrich, M. Bojincă, S. Stănciugelu, V. Mihăilă, *Al patrulea val: Migrația creierelor pe ruta România-Occident*, Bucureşti, Fundația Soros România, 2011.

pe modalităţile în care migranţii construiesc o relaţie de prestigiu social prin achiziţia de bunuri şi configurarea unor modele de succes economic şi social bazat pe migraţie arată că investiţia în case, tendinţă generală în mediul rural românesc, este şi un indicator al statusului simbolic al migranţilor, sporind clivajele sociale[42]; b) migraţia produce schimbarea valorilor şi comportamentelor. Transformările sunt vizibile mai ales în cazul migranţilor din zona Moldovei, care nu mai consideră pământul o valoare esenţială pentru gospodărie, important pentru subzistenţă şi statut social, aşa cum era odată[43]. Acum, tinerii migranţi văd pământul ca pe o marfă vandabilă în termeni de profit. Planurile de viitor nu sunt neapărat legate de întoarcerea acasă, iar modul de trai devine unul urban: ei renunţă la a creşte animale, la a cultiva pământul, la a investi în moduri de producţie specific rurale, ţintind spre alte stiluri de viaţă; c) o transformare esenţială care transpare din cercetările de la noi este emanciparea femeilor sau, oricum, schimbări pe linia rolurilor asumate pe sexe în mod tradiţional: de multe ori, plecarea în străinătate produce o egalizare a raporturilor dintre femei şi bărbaţi şi renegocierea rolurilor în familie: la începutul migraţiei plecau mai întâi bărbaţii, dar atunci când migraţia s-a extins, femeile au început şi ele să emigreze şi să realizeze venituri substanţiale, uneori mai mari (sau mai stabile) decât bărbaţii lor. Odată întoarse în România, femeile se confruntă deseori cu vechea inegalitate de gen din localitatea rurală de unde au plecat, acest control social specific tradiţional, al raportării la genul feminin, conducând la nemulţumire şi respingerea vechiului model de către femei.

Verificând ipoteza teoriei noii economii a migraţiei (conform căreia migraţia pentru muncă în străinătate a creat oportunităţi mai mari privind accesul gospodăriilor cu experienţă de migraţie din mediul rural la diverse forme de antreprenoriat, în comparaţie cu gospodăriile fără experienţă de migraţie), cercetările de la noi o validează în zonele cu valuri mari, dar mai recente de emigrare (ultimii zece ani). Asociind însă confirmarea acestei teorii cu studiile legate de *raportul dintre migraţie şi dezvoltare* pentru societăţile exportatoare de migranţi, inclusiv în cazul ţării noastre, apare o serioasă ambivalenţă legată de balanţa efectelor pozitive şi negative ale migraţiei asupra dezvoltării.

În acest sens, A. Portes arată că: a) pe de o parte, migraţia orientează solide resurse financiare spre ţările sărace, rezolvă problemele şomajului crescut şi echilibrează balanţele statale de plăţi; apoi, la nivelul familiilor migranţilor, se produce creşterea nivelului de trai şi se reduce sărăcia populaţiei; b) pe de altă parte, migraţia întreţine dependenţa statelor subdezvoltate de statele dezvoltate, pentru că doar remitenţele propriu-zise nu pot genera creştere economică sustenabilă sau rezolva problemele cronice ale ţărilor de origine[44].

[42] R. G. Anghel, *Schimbare socială sau dezvoltare?*, în R. G. Anghel şi I. Horváth (coord.), *Sociologia migraţiei. Teorii şi studii de caz româneşti*, ed. cit.

[43] Vezi şi P. Cingolani, *op. cit.*; R. Dumitriu şi A.Ungureanu, *op. cit.*; A. L. Larionescu, *op. cit*.

[44] A. Portes, *Migration and Development: Reconciling Opposite Views*, „Ethnic and Racial Studies" , vol. 32, 2009, nr. 1, p. 6–17.

Şi în România, cu toate că există un context internațional favorabil, alocări de fonduri europene şi drepturi şi avantaje ca stat membru al Uniunii Europene, efectele pozitive conturate „pe hârtie" întârzie să apară. Migrația liberă a românilor după anul 2007 este un mare avantaj pentru ei. Principala caracteristică, în termeni de efecte, asupra comunităților de origine este că migrația produce bunăstarea gospodăriilor şi restructurare socială în localitățile natale. Însă migrația în masă a născut şi consecințe negative, dintre care unele noi.

Observația din finalul studiului lui A. Portes se probează în cazul românesc: în contextul efectelor economice ambivalente menționate, politicile statelor sunt esențiale în încercarea de a susține efectele pozitive ale migrației şi a le minimiza pe cele negative (cum s-a întâmplat în Mexic şi Filipine)[45].

2.3. IPOSTAZELE EMIGRANTULUI ROMÂN

P1: *Unii nu se adaptează, o parte a vieții lor se desfăşoară acolo (...) nu se mai pot reîncadra. Devin bipolari, au un pol şi acasă, dar au un pol şi dincolo. Unde e balanța, depinde de contextele de viață (...). Unii se şi întorc, dar se întorc cu alte idei. IT-iştii americani sau din ştiințele exacte pot rămâne, sunt siguri, pregătesc un job. Dar dacă ne gândim la humanities, unii trăiesc dintr-un post-doc în altul (...) sigur că e un proiect de viață, dar dacă vrei să te opreşti din acest turism academic, nu ai nimic. Ar fi interesant un studiu ce se întâmplă cu oamenii ăştia. În general, pe socioumane, sunt mulți care se întorc, şi e o dramă. Adică migrează tot studenții, care sunt oricum un soi de proletariat, şi care nu reprezintă forță de muncă aici, încă.*

P2: *Muncitorii calificați, ca ipostază tipică. Vedem şi brain drain la noi, pentru că Europa nu are aşa ceva. Tipic la noi este ceva pe nivel mediu sau sub mediu, noi nu mai putem da, muncitorii noştri nu ne plac pentru că găsim mai ieftin în altă parte, asta ar fi o problemă. Aşa că ăştia medii şi submedii nu au ce face aici, iar cei educați, nici ei. Ce se întâmplă cu forța de muncă? La nivel european ar trebui discutate politici de reglare. Europa va ajunge muzeu tehnologic dacă nu-şi schimbă paradigma pe termen scurt, căci cu post-docii în Europa nu e o afacere, asta e un produs est-european, iar de necalificați nu au nevoie. UE nu mai poate înghiți multă forță de muncă din afară.*

Ipostaza frecventă e angajat cu pregătire profesională clară, utilă oriunde, la cei care pleacă şi stau mai mult.

P3: *Ipostaza cea mai limpede este tipul de persoane calificate în emigrația definitivă, care îşi stabilesc domiciliul acolo (...), dacă tot ne raportăm la ei. Majoritatea persoanelor care optează pentru acest statut sunt persoane calificate.*

[45] *Ibidem*, p. 18–20.

Ingineri IT-işti, medici. Îmi vine în minte Canada, unde ştiu foarte mulţi, dar ei nu mai vin înapoi, îşi fac o viaţă acolo.

P4: *Pleacă în bloc. Există o structură foarte clară acum. Pleacă de la ţară, pleacă pentru muncă. În Transilvania nici nu prea avem, înainte de Primul Război Mondial, elita care era la început de secol era formată din învăţători şi preoţi. Ei nu plecau.*

Plecarea definitivă? Ţăranii plecau pentru muncă, nu ca să rămână acolo. Dar se întâmplă două lucruri: acolo îşi recreează reţeaua de acasă. Cei care pleacă din satul X, îşi cheamă vecinii, verişorii, soţia. Formează o comunitate nouă.

Al doilea lucru, avem două vârfuri ale emigraţiei, în 1910, 1916, apoi vine Primul Război Mondial şi rămân acolo. Deci există o mare de rămaşi care au rămas împotriva voinţei lor iniţiale. Aşa cred că apare şi acum.

P5: *Pleacă tinerii, asta e ipostaza, tipul. Şi cu studii, şi fără, ei sunt tineri (...). Mai mult, apare tipul calificat la emigrarea definitivă (...).*

La temporară, tinerii vor casă, şi aici nu pot. Lucrează afară câţiva ani şi încep aici o viaţă „adevărată". Pensionarii nu-şi asumă riscuri, cei mai maturi nu mai au de ce, nu mai schimbă nimic.

P6: *Cele mai mari şanse de emigrare definitivă le au cei cu studii tehnice, mai e o categorie în cercetare, dar foarte puţini (...) temporar, sunt valuri din toate categoriile, acum necalificaţi, altădată calificaţi, ţine de ţară, de politici de imigrare.*

P7: *Psihologic, rezilienţii rămân în străinătate. Pentru că nu e uşor. Studiile arată că cei care la prima generaţie reuşesc să se integreze sunt foarte puţini. Cei care rămân acolo, ca profil psihologic, sunt cei rezilienţi, cu resurse personale de a o face. Deci o chestiune de cost-beneficiu (...).*

Revenind la problema copiilor, înainte de a pleca omul accesează memoria colectivă şi află că da, generaţia care pleacă o va duce foarte greu. Dar atunci când o faci pentru copii, plecarea devine un beneficiu, nu un act de sacrificiu.

P8: *Am în minte persoanele din satul natal care îşi doreau să se întoarcă, dar care au optat pentru migraţie definitivă, chiar dacă intenţia lor a fost de a se întoarce. Şi aici este şi faptul că apar variabile de context. Oportunităţile de şanse sunt importante în ipostaze (...). Uneori se mai deschid nişe. Categoria persoanelor cu calificare mai înaltă rămâne acolo, pentru că ei găsesc poziţii liminale. Cei calificaţi, dar care îşi găsesc temporar, categorie medie, destul de bine plătită faţă de România.*

Alt fenomen este cel al celor foarte săraci care nu pleacă. Strategiile de viață, aspirațiile sunt foarte diferite la cei săraci. Sărăcia, împreună cu educația scăzută, îi țin aici.

Tabelul 4

Sinteza intervențiilor: tipuri de migrație, ipostaze ale migrantului

Ipostaze migrant–emigrare definitivă	**Ipostaze migrant–emigrare temporară**
Cu calificări superioare, IT, specialişti în cercetare, medici – *brain drain* Tinerii Cu studii medii, dar bine calificați Cei care pleacă într-o rețea – existența comunității de sprijin Cei care caută o viață nouă	Tinerii Munca slab calificată, categorie medie şi sub-medie Cei foarte săraci nu pleacă, nu are rost Cei fără educație pleacă neproductiv Cei care reuşesc să găsească oportunități de şansă, nişe de angajare Cei rezilienți rămân, având resurse

Extrapolând, remarcăm pentru început că există elemente de specificitate care caracterizează migrația pentru muncă, adică o *selectivitate* care funcționează în procesul de migrare. Ca fundament teoretic, selectivitatea înseamnă că migrația presupune o alegere (selecție) în sens pozitiv: tinerii, ambițioşii, cei cu spirit de aventură, dar nu cei mai săraci, sunt mai predispuşi la a căuta soluții pentru situația critică sau defavorizantă din mediul lor. Alternativa posibilă este plecarea la muncă în străinătate. Această categorie de persoane este mai sensibilă şi mai receptivă față de factorii de atracție din țările de destinație. Dar, aşa cum arată şi studiile, profilul emigrantului poate fi diferit în funcție de context.

Pentru România, primul profil de emigrant postdecembrist era „tânăr bărbat, 30-40 de ani, studii medii, calificat, provenind din oraşele mari şi Bucureşti”[46]. În anii 2000, profilul apărea ca: „tânăr necăsătorit, cu studii medii şi superioare, cu venituri cel puțin medii”, iar pentru cei cu studii superioare, tipul specific de emigrant este: „tânăr bărbat, căsătorit, ortodox, studii universitare, aflat în perioada de ascensiune profesională, cu un salariu mediu acceptabil şi cu standarde înalte în ceea ce priveşte educația.”[47] Selectivitatea apare şi pe *genuri*. În ultimii ani, ponderea femeilor plecate la muncă în străinătate este în creştere, tendință încurajată de cererea de pe piața vestică a muncii în sfera serviciilor de menaj şi îngrijire, respectiv reducerea ofertelor în domeniul construcțiilor.

Legat de principalele ocupații ale românilor din Italia în anii anteriori acestor schimbări selective, menționăm datele unui studiu realizat în Torino, în 2008, în care autorul constată că „7,2% din totalul firmelor din sectorul serviciilor (de

[46] D. C. Nițulescu *et al.*, *op. cit*., p. 19.

[47] Vezi R. E. Cucuruzan, *Migrația şi mobilitatea forței de muncă din România în contextul integrării europene*, ed. cit.

distribuție) din oraş erau deținute de marocani; în timp ce 15,1% din totalul firmelor din sectorul construcțiilor erau deținute de români"[48].

Un profil al emigrantului plecat la muncă din județul Cluj, reieşit din cercetarea cantitativă proprie[49], este: tânăr, bărbat, necăsătorit şi căsătorit în egală măsură, cu studii medii, angajat în străinătate în sectorul construcțiilor, dar întâlnim, pe locul doi, şi tipul: femeie, tânără, cel mai des necăsătorită, dar şi căsătorită cu copii în grija familiei de acasă, cu studii medii, angajată în străinătate în sectorul hotelier/menaj. Nu am identificat însă o creştere a celor cu studii superioare în acest nou profil, față de cel propus pentru mediul rural de ANBCC în 2007[50]. Astfel, se pare că în anul 2013 s-au schimbat caracteristicile profilului migrantului plecat la muncă în străinătate din comunitățile rurale, care nu mai corespunde celui al valurilor migratoare anterioare.

D. ***Soluții posibile (macro-, mezo-, micro-) pentru reducerea pe termen mediu şi lung a efectelor negative ale migrației***

P1: *Migrația nu e o poveste despre cifre, introdusă în modele matematice şi economice. E despre oameni, familii, comunități. Nivelul mezo- este unde trebuie lucrat. Politici pe segmente specifice, unde să se implice comunitatea. Nu văd ce poate face statul pentru toți, sunt diferențe. Într-o regiune din Ardeal o politică, în secuime alta, în Moldova alta. Nu merge. Specific, trebuie particularizat.*

P2: *La nivel macro- vorbim de intervenție la nivel de stat, națiune, națiuni. Dar vedem că la noi instituțiile nu fac mare lucru, am lămurit. Nivelul mezo- funcționează mai bine, deşi e pe la nivelul 5-6 de la macro- în jos. Ei te ajută să pleci, să te întorci, rețeaua te ține, te duce şi aduce, deci funcționează. Aici trebuie lucrat, la nivelul mezo-. Avem bloguri, ziare ale diaspora, avem cum, sunt şi asociații, ONG-uri. Se poate. La nivel micro-, avem indivizii care nu au rețea sau o pierd, rămân singuri. Noi ca educație şi cultură suntem sub nivelul mediu, sub orice standard de performanță. Ei zic: statul trebuie să facă, ei bine, costă atâția bani, încât nu va face asta nimeni. Decizia e individuală, nu îți place, la revedere, e un spațiu liber de circulație (...). Ei spun: suntem cetățeni europeni, trebuie să ne integreze (...). Dar Europa e o struțo-cămilă, e cea mai complicată structură de organizare politică şi socială din lumea asta. În criza asta nu ne putem aştepta la soluții. Soluțiile trebuie să vină pe nivele mai reduse. ONG-uri, asociații, cercetare, şi ajungem la individ, grupuri, rețele. (...). Nu media corporativă, nici cea oficială. Pot fi soluții, cu facebook de exemplu, pe bloguri. Pe lângă poze, indivizii ar putea posta şi informații – locuri de muncă, deci o funcție utilitară. Instituțiile vorbesc despre politici, politizare etc. şi în Franța, şi în Italia. Politicile*

[48] Eve, 2008, p. 80, apud A. L. Larionescu, *op. cit*.
[49] V. Sîrca, *op. cit*.
[50] Vezi şi D. C. Nițulescu *et al.*, *op. cit*.

publice trebuie făcute de profesionişti, nu de politicieni. Concluzia e: despre ce vorbim la nivel macro, dacă noi nu ştim câți sunt aici, câți acolo, noi nu ştim câți suntem în țara asta ?! Deci politici publice orientate spre probleme clare, mezo- şi micro-.

P3: *Nivelul macro- de acolo începe. Instituțiile, statele, cei care țin evidența ar trebui să comunice, să facă schimb de date, informații, să se coreleze. Mulți migranți merg fără a-şi schimba domiciliul din România. Fără informații de natură demografică, mişcări de populații, nu se pot gândi soluții (...). E nevoie de o rețea de informații şi pentru a avea acces la date administrative din alte state, ei de la noi (...). Ruptura între serviciile consulare din țară: ambasade, consulate ş.a.m.d. cu relații din servicii similare din alte state. Nu există o comunicare inter-instituțională, între state, la nivel de instituții care gestionează aspecte de mobilitate a populației. A-şi face o idee despre a rămâne sau a se întoarce, se iau în calcul elemente de natură politică, cât şi economică. Conlucrarea e totul – costurile, bugetele unor țări susțin returnările de persoane în România, avion etc., aceste cheltuieli la noi s-ar putea regăsi în investiții pentru această categorie de persoane şi care ar avea un efect pozitiv în timp.*

P4: *Totuşi, nu se poate fără nivelul macro-. Putem să ne orientăm după modelul de politici germane pentru kurzii, turcii intrați la muncă şi rămaşi. Societatea germană i-a absorbit până la urmă, a creat grădinițe, şcoli, reîntregirea familiilor, până la un punct. I-a integrat, a fost până la urmă funcțional atunci, au rezolvat prin politici pe parcurs problemele de absorbție pe piața muncii, iar pe urmă de integrare. Şi noi putem gândi politici nu foarte scumpe ca să acționăm în contracararea consecințelor.*

P5: *Eu zic că trebuie lucrat pe categorii de persoane. Şi noi aşa procedăm când e o problemă, aşa o abordăm, nu e la fel pentru toți cetățenii, acelaşi model. Deci politici specifice pentru fiecare, dar e nevoie de bani. Dacă ne gândim, e mai rău fără politici, costă mai mult pe termen lung, deci trebuie investit în asta. Piața muncii mai ales de la noi, economia funcțională. E o problemă macro, dar soluțiile sunt macro- şi mezo-, împreună.*

P6: *Abordarea mezo- şi micro- sunt utile, lucrează direct cu oamenii, cu problemele diferite. Există ONG-uri care oferă informații – unde trebuie să mergi, ce să faci, apoi grupuri de ajutorare, asocieri corporative, rețele de informații şi contact. Cred că maniera mezo are un potențial mare de aplicare.*

P7: *Soluțiile practice, nu teoretice, sunt din punct de vedere al economiei locale, prin politici de dezvoltare la nivel mezosocial. La nivel macro-, trebuie pus accent pe crearea oportunităților de şanse, pentru a contracara pierderea*

creierelor mai ales, forța de muncă calificată care merge din țară. La palier microsocial, trebuie politici sociale de remediere. Pot fi lansate idei punctuale, foarte specifice. De exemplu, integrarea în comunități a romilor. Experții care ar putea gestiona aceste probleme să stimuleze în comunitățile rurale din perspectiva educației şi integrării copiilor. Nu e vorba doar de plecarea în străinătate a părinților. Acesta e doar un fenomen care apare. Trebuie legate de politicile din țările gazdă, de integrare a romilor. Ei îşi găsesc acolo foarte greu loc de muncă, nici nu mai caută. Deci vor fura şi vor cerşi în continuare (...) Mai e şi problema vizibilității lor, care se răsfrânge asupra societății, asupra altor emigranți români (...), e doar un exemplu.

P8: *Am putea vedea ce-i face pe cei valoroşi să rămână în țară ? Am lămurit ce-i face pe cei care pleacă să plece, dar de ce unii rămân ? (...). Luptăm cu asta pe termen lung, pe termen scurt sau foarte scurt. Trebuie luate nişte măsuri pe linia asta, pentru tineri. Să-i atragem în țară. Explorarea motivațiilor şi factorilor de atracție, respingere. Politicile publice ar trebui astfel orientate. O analiză întâi, iar apoi măsuri macro- în direcția asta. Politici care să remedieze anumite disfuncționalități (...).*

Unii dintre factorii menționați vorbesc despre o anumită problemă din societate care îi face să nu mai revină. Acolo trebuie lucrat, la motivele de fond.

Tabelul 5

Sinteza intervențiilor: soluții în reducerea consecințelor migrației asupra societății

Nivel macro-	**Nivel mezo-**	**Nivel micro-**
– *Politici de absorbție şi beneficii pentru a rămâne în piața muncii din țară* – *Politici de creare a oportunităților de şanse, pentru a contracara pierderea creierelor şi a forței de muncă calificată* – *Politici publice bazate pe explorarea motivațiilor şi factorilor de atracție, respingere.* – *Ministerele, statele, instituțiile de evidență trebuie să conlucreze prin politici de schimb de informații şi coordonarea elementelor de natură demografică / mişcări de populații, politică şi economică*	– *Politici publice şi comunitare, nivel mezo-, orientate spre probleme clare de nivel mezo- şi micro-* – *Ong-uri, grupuri de ajutorare, asocieri corporative, rețele de informații şi contact* – *Susținerea economiei locale, prin politici de dezvoltare* – *Politici specifice pentru fiecare* – *Politici pe segmente specifice, cu implicare comunitară* – *Politici create de specialişti din asociații, cercetare, pentru a servi punctual individul, grupurile, rețelele*	– *Politici sociale de remediere la situații disfuncționale specifice legate de migrație (copii, familie, problema romilor)* – *Strategii de colaborare între specialişti şi instituții pentru probleme şi cazuri particulare*

Analiza opiniilor relevă că majoritatea soluțiilor identificate de către participanți se focalizează pe politici de nivel mezo-. Suntem în asentimentul opiniei exprimate de R. G. Anghel: statul român a fost şi este încă un actor pasiv al migrației în masă a românilor, nepăsător la precaritatea migrației: instituțiile româneşti nu au întreprins mai nimic pentru a sprijini românii din străinătate sau a le ajuta rudele din țară. Această pasivitate şi lipsă de proiect sau poate de profesionalism, în abordarea migrației, este nocivă, deşi discutabilă. Efectul pervers este că, deşi România este membru al UE şi, probabil, va avea parte de un context pozitiv pe durată medie, totuşi efectele migrației vor fi aceleaşi ca în cazul unor țări aflate într-o situație structurală şi geo-politică incomparabil mai proastă. Iar acest gen de abordare la nivel de politici pentru migrație este unul riscant, mai ales dacă se ia în considerare dimensiunea fenomenului migrației româneşti raportat la întreaga populație[51].

În consecință, confirmarea teoriei noii economii a migrației trebuie văzută în această grilă contextual-analitică. Pe de altă parte, reiese că teoria capitalului social (şi uman) şi a rețelelor sociale trebuie inclusă mai solid în analizele pe tema migrației românilor la muncă peste hotare, în concordanță cu nevoia de politici de nivel mezo- şi microsocial identificate în discuția de grup.

3. **CONCLUZII**

Discuțiile de grup au conturat câteva concluzii finale, rezultate din sinteza opiniilor specialiştilor privind temele principale propuse spre analiză:

Privind *traiectoria şi specificul fenomenului migraționist extern din România, din perspectivă multidisciplinară*, s-au pus în discuție, descriptiv, aspectele demografice ale migrației, care se leagă de problemele migrației propriu-zise (exemple, perspective, inconveniente instituționale şi sociale), de politică şi politici, de antreprenoriat, oportunități de şansă, criza instituțiilor şi identitatea locală/globală, valori, reproducerea subdezvoltării prin migrația forței de muncă slab calificată şi pierderea specialiştilor prin emigrare.

Rezultatele sintetice ale discuției despre *balanța consecințelor negative şi pozitive ale migrației pe termen scurt, mediu şi lung* sunt: 1. *pozitive:* remitențele; Bunăstare pentru familie; Educație, muncă, alt stil de viață; Plusvaloare socială şi civism; Imaginea de sine; 2. *negative:* investiții nerecuperate în producerea forței de muncă; Pierderi demografice; Pierderea specialiştilor şi creierelor; Recuperarea taxelor şi impozitelor; Capcana remitențelor – falsă dezvoltare socială; Efecte asupra copiilor cu părinți plecați; Economia neagră, maşini furate, droguri; Negarea identității.

[51] R. G. Anghel, *Note despre consecințe ale migrației din România*, „Critic Atac", ed. online din 29 noiembrie 2011.

Sinteza ideilor legate de *tipurile de migraţie şi ipostazele migrantului*: 1. *migraţie pe termen lung/definitivă:* cu calificări superioare, IT, specialişti în cercetare, medici – *brain drain*; Tinerii; Cu studii medii, dar bine calificaţi; Cei care pleacă într-o reţea – existenţa comunităţii de sprijin; Cei care caută o viaţă nouă; 2. *migraţie temporară:* tinerii; forţa de muncă mediu şi slab calificată, categorie medie şi sub-medie; cei foarte săraci nu pleacă; cei fără educaţie pleacă neproductiv; cei care reuşesc să găsească oportunităţi de şansă, nişe de angajare; cei rezilienţi rămân, având resurse.

Gama *soluţiilor posibile (macro-, mezo-, micro-) pentru reducerea pe termen mediu şi lung a efectelor negative ale migraţiei* a relevat următoarele tipuri de politici:

- *la nivel macro-:* Politici de absorbţie şi beneficii pentru a rămâne în piaţa muncii din ţară; Politici de creare a oportunităţilor de şanse, pentru a contracara pierderea creierelor şi a forţei de muncă calificată; politici publice bazate pe explorarea motivaţiilor şi factorilor de atracţie şi respingere; ministerele, statele, instituţiile de evidenţă trebuie să conlucreze prin politici de schimb de informaţii şi coordonarea elementelor de natură demografică / mişcări de populaţii, politică şi economică.
- *la nivel mezo-:* Politici publice şi comunitare, nivel mezo-, orientate spre probleme clare de nivel mezo- şi micro-; ONG-uri, grupuri de ajutorare, asocieri corporative, reţele de informaţii şi contact; susţinerea economiei locale, prin politici de dezvoltare; politici specifice pentru fiecare; politici pe segmente specifice, cu implicare comunitară; politici create de specialişti din asociaţii, cercetare, pentru a servi punctual individul, grupurile, reţelele.
- *la nivel micro-:* Politici sociale de remediere la situaţii disfuncţionale specifice legate de migraţie (copii, familie, problema romilor); strategii de colaborare între specialişti şi instituţii pentru probleme şi cazuri particulare.

Ca şi corolar al celor expuse mai sus, se poate afirma că autorităţile române se confruntă acut, după 2007, cu realităţile socio-economice interne şi externe: remitenţele migranţilor sunt în scădere masivă; românii plecaţi nu au un plan prestabilit de reîntoarcere în România; copiii acestora se înscriu la şcoli în Italia, Spania etc. şi se integrează acolo; localităţile de baştină, deşi se dezvoltă la nivel de gospodării individuale, nu o fac în termeni de sustenabilitate comunitară şi cu atât mai puţin regională; fluxurile migratorii presupun categorii de populaţie din ce în ce mai diverse (vârstă, statut marital, gen); tinerii şi familiile cu copii sunt categoriile cele mai numeroase în termeni de pierderi de populaţie prin emigrare; privind categoria celor cu educaţie superioară, statul se confruntă atât cu fenomenul de risipă a creierelor (inflaţie de diplome în ţară, necoordonată cu nevoile reale, actualizate, ale pieţei muncii), cât şi cu cel de pierdere a creierelor (prin emigrare), şi astfel investiţia în capital uman şi educaţie devine un cost naţional tot mai greu de recuperat în termeni de beneficii pe termen lung, pentru societate.

Afirm aşadar, în acord cu soluțiile identificate de participanții la focus-grup, că implicațiile negative pe termen lung ale migrației masive peste hotare a românilor ar trebui contracarate prin politici susținute, cu accent pe cele de ordin mezo-social specifice pe categorii de populație, unde să fie implicat explicit şi aportul comunității. Accentuez mai ales ideea atragerii specialiştilor pentru a fi identificate căile optime de armonizare a nevoilor individual-familiale cu cele societale, variante evaluate în termeni de costuri de oportunitate şi sustenabilitate, dar şi prin preluarea unor modele de succes aplicate în state cu evoluții migraționiste şi, desigur, socio-economice şi cultural-geopolitice comparabile cu cele ale României.